

Piotr Kulyk

Uniwersytet Zielonogórski

RETRANSFER NADWYŻKI EKONOMICZNEJ W POLITYCE WSPARCIA SEKTORA ROLNEGO W WARUNKACH INTEGRACJI REGIONALNEJ

Streszczenie: W artykule przedstawiono rozważania związane z oddziaływaniem procesu tworzenia i funkcjonowania regionalnych ugrupowań integracyjnych na kształtowanie polityki wsparcia sektora rolnego. Zaprezentowano zróżnicowane efekty kreowania ugrupowań integracyjnych, poszukując jednocześnie wyjaśnienia wskazanych niejednoznaczności. Zwrócono uwagę na czynniki, które – w oparciu o dotychczasowe badania – wykazują istotne znaczenie w ocenie przepływu nadwyżki ekonomicznej w procesie integracji. Przedstawiono założenia i mechanizmy retransferu nadwyżki z wykorzystaniem wskazanych mechanizmów.

Słowa kluczowe: polityka gospodarcza, interwencjonizm rolny, rolnictwo, ugrupowania integracyjne

1. Wstęp

Przemiany, jakie obserwujemy w gospodarce światowej, związane z procesami integracji i powstawania licznych regionalnych ugrupowań integracyjnych, kształtują nową perspektywę dla analizy polityki gospodarczej. Rozważając bowiem problemy dotyczące ingerencji państwa w gospodarkę, trzeba uwzględnić jeszcze jeden wymiar – ponadnarodowy. Podejmowane w tej przestrzeni rozwiązania coraz częściej poddane są temu dodatkowemu reżimowi związanemu z mechanizmami funkcjonującymi na poziomie ugrupowań integralnych. Dokonując ich oceny, trzeba równocześnie zwrócić uwagę na istniejące znaczne zróżnicowanie między nimi, powodujące, iż trudno ukształtować uniwersalną perspektywę ewaluacji. Jeżeli odniesiemy cały problem do jednego z sektorów gospodarki – rolnictwa, to można postawić pytanie, jak proces integracji regionalnej, wpływając na zwiększenie współzależności, kształtuje rozwiązania w zakresie retransferów do rolnictwa, pomiędzy poszczególnymi krajami.

2. Znaczenie ugrupowań integracyjnych

Wzrost współzależności pomiędzy rynkami, a także działaniami prowadzonymi w ramach polityki rolnej, powoduje konieczność uwzględnienia reakcji innych państw

(także instytucji międzynarodowych), jako efektów zwrotnych podjętych rozstrzygnięć. Świadczy to o zmniejszeniu autonomiczności prowadzonej polityki, a równocześnie prowadzi do retransferu dochodów między poszczególnymi krajami. Obserwowane zacieśnienie integracji rynków prowadzi do wzrostu elastyczności cenowej, czyniąc interwencjonizm rolny, zwłaszcza ten, który oparty jest na regulacjach cenowych, znacznie bardziej kosztownym. W konsekwencji obserwowana jest zmiana sposobu funkcjonowania, a także stosowanych instrumentów w polityce wsparcia sektora rolnego, implikująca potrzebę rozważania podejmowanych rozstrzygnięć przynajmniej w trzech płaszczyznach: krajowej, regionalnej i globalnej (np. w ramach struktur WTO). Nie oznacza to braku realizacji krajowych priorytetów, jednak ich uwzględnienie jest zakłócone poprzez konieczność ustalania wspólnych celów i instrumentów na poziomie regionalnym i globalnym. Wówczas wielkość wsparcia jest kształtowana przez wzajemne porozumienia między państwami, powodując wielostronny przepływ retransferów między krajami.

Dokonując oceny oddziaływania procesów integracyjnych na interwencjonizm rolny, za punkt wyjścia można postawić zmiany zachodzące w wymianie handlowej produktami rolnymi. Ewaluacja znaczenia procesu tworzenia ugrupowań integracyjnych na wymianę produktami rolno-spożywczymi nie jest jednoznaczna. Analiza przeprowadzona przez Koo, Kennedy, Skripnitchenko wykazała ich dodatni i istotny statystycznie wpływ na wymianę handlową produktami rolnymi, w szczególności w odniesieniu do UE czy ASEAN¹. Na podobne efekty wskazują także m.in.²: Cheng, Tsai odnośnie NAFTA, UE oraz Mercosur, Krueger w zakresie ASEAN, Paktu Andyjskiego czy CER (Closer Economic Relations). Część opracowań kwestionuje korzyści wynikające z powstawania ugrupowań integracyjnych, podkreślając brak sukcesów w redukcji nierówności ekonomicznych pomiędzy państwami je tworzącymi, a także w zakresie zwiększenia wymiany produktami rolnymi i poprawy alokacji zasobów w tym sektorze i całej gospodarce³. Często natomiast ich efekty sprowadzają się do zwiększenia koncentracji produkcji⁴ i w dalszej perspektywie ograniczenia konkurencji. Niektóre badania wskazują nawet na występowanie bezpośrednich negatywnych skutków

---

¹ W.W. Koo, P.L. Kennedy, A. Skripnitchenko, *Regional preferential trade agreements: Trade creation and diversion effects*, „Review of Agricultural Economics” 2008, vol. 28, no. 3, s. 312.

² A.O. Krueger, *Trade creation and trade diversion under NAFTA*, National Bureau of Economic Research Working Paper, 1999, no. 7429; I.H. Cheng, Y.Y. Tsai, *Estimating the staged effects of regional economic integration on trade volumes*, „Applied Economics” 2008, vol. 40, s. 389.

³ Na takie zjawisko wskazuje m.in.: D. Puga, *European regional policy in the light of recent location theories*, „Journal of Economic Geography” 2002, no. 2, s. 372–406; J.A. Frankel, *Regional trading blocs in the world economic system*, Institute for International Economics, Washington 1997 (w odniesieniu do NAFTA i Paktu Andyjskiego).

⁴ K.H. Midelfart-Knarvik, H.G. Overman, *Delocation and European integration: Is structural spending justified?*, „Economic Policy” 2002, vol. 35, s. 328–331.

procesów integracyjnych w odniesieniu do wymiany handlowej produktami rolnymi i zmianami w dobrobycie państw⁵.

Przedstawione niejednoznaczności w ocenie każą bliżej przyjrzeć się czynnikom uwzględnianym przy ich ocenie. Poszukując odpowiedzi na przyczyny tak znacznego zróżnicowania można wskazać kilka istotnych zjawisk. Pierwsze z nich to istniejące dysproporcje w poziomie i strukturze wsparcia w momencie integracji. Wykazują one znaczny poziom inercji nawet w przypadku stworzenia wspólnych zasad inercji, jak ma to miejsce chociażby w UE⁶. Z jednej strony następuje przyjmowanie wielu wzorców w zakresie struktury retransferów, a także określonej wielkości wsparcia między krajami tworzącymi ugrupowanie lub do niego wchodzącymi. Z drugiej strony państwa dążą do zachowania wcześniej utrzymywanych instrumentów. Pojedyncze kraje mogą też wykazywać zróżnicowanie wynikające z odrębnych umów (np. rabat brytyjski w UE), sprawiające, iż nie jest to jednolity system. Potwierdzeniem tego są liczne badania, wskazujące, iż regionalne porozumienia integracyjne oddziałują na narodowe preferencje w zakresie polityki wsparcia sektora rolnego, a także na poziom i strukturę popytu wewnętrznego⁷. Trzeba także zauważyć, iż dysproporcje w poziomie wsparcia nie ulegają na ogół likwidacji, szczególnie w początkowym okresie. Dlatego też ważnym czynnikiem wydaje się być długość istnienia samego ugrupowania integracyjnego i poszczególnych państw w tym ugrupowaniu, a także czas, w jakim porozumienia w zakresie obrotu towarami rolnymi są wprowadzane w życie⁸.

Istotne znaczenie ma także zróżnicowanie państw pod względem poziomu rozwoju gospodarczego, szczególnie w procesie poszerzania porozumień regionalnych⁹. Dotychczasowe badania wskazują, iż integracja nie przynosiła tak znaczą-

---

⁵ Wnioski takie wynikają m.in. z: I. Soloaga, A.L. Winters, *How has regionalism in the 1990s affected trade?*, World Bank Policy Research Working Paper, no. 2156, Washington 1999; M.K. Hassan, *Is SAARC available economic bloc? Evidence from gravity model*, „Journal of Asian Economics” 2001, vol. 12, no. 2, s. 269–271.

⁶ P. Kułyk, *Dysproporcje w systemie wsparcia rolnictwa państw UE i ich uwarunkowania*, w: *Zrównoważony rozwój lokalny, unijne instrumenty wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2007–2013*, t. 1, red. A. Mickiewicz, P. Mickiewicz, Wydawnictwo Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej. Akademia Rolnicza, Szczecin 2008; A. Czyżewski, A. Matuszczak-Henisz, *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.

⁷ A. Alesina, I. Angeloni, F. Etro, *International Unions*, „The American Economic Review” 2005, vol. 95, no. 3, s. 602.

⁸ J.H. Grant, D.M. Lambert, *Do regional trade agreements increase members' agricultural trade?*, „American Journal of Agricultural Economics” 2008, vol. 90, no. 3, s. 766. Jeżeli odniesiemy się do procesu stopniowego dochodzenia do jednakowych standardów w polityce rolnej wystarczy wymienić wprowadzanie płatności bezpośrednich w Polsce i krajach przyłączonych wraz z nią do UE, czy dziesięcioletnie okresy przejściowe w odniesieniu do rynku nabiału, jaj i drobiu w Kanadzie oraz nabiału, cukru, tytoniu i orzeszków ziemnych w USA.

⁹ Można wskazać na przypadek NAFTA, w której USA i Kanada wykazują zbliżone poziomy rozwoju i zaawansowania przekształceń strukturalnych, w tym także w rolnictwie i zupełnie odmien-

cych korzyści w handlu towarami dla krajów wysokorozwiniętych, ale wywierała istotne znaczenie dla tempa dochodu narodowego w długim okresie. Odwrotną sytuację odnotowano w krajach o niższym poziomie rozwoju¹⁰. Występujące wewnętrzne znaczne dysproporcje w poziomie rozwoju sprawiają, iż stopień zaawansowania przekształceń sektora rolnego nie jest jednakowy. Prowadzi to do odmiennych preferencji w zakresie podejmowanych działań w ramach interwencjonizmu rolnego i realokacji zasobów. Dostosowania strukturalne w odniesieniu do poszczególnych rynków rolnych nie zawsze są jednakowe. Preferowanie produktów rolnych z obszaru ugrupowania integracyjnego nie musi się odnosić do wszystkich towarów. Przypadek NAFTA wskazuje, iż odnotowano wzrost obrotu wewnętrznego takimi towarami, jak: czerwone mięso, warzywa czy owoce, w stosunku do importu z zewnątrz, i była to zmiana znacząca, lecz jednocześnie nastąpiło zwiększenie importu nasion oleistych spoza tego ugrupowania¹¹. W krajach wysoko rozwiniętych wyraźnie widoczne jest przesunięcie większej części środków na kreowanie dodatnich efektów zewnętrznych. Sprzeczności te tworzą często dodatkowe podziały wewnątrz samego ugrupowania.

Dysproporcji w uzyskiwanych wynikach można także doszukiwać się w ograniczonej endogeniczności tworzenia bloków integracyjnych, które obejmują najczęściej państwa z danego regionu po spełnieniu określonych warunków. Na obecnym etapie przekształceń integracja przyjmuje przede wszystkim wymiar regionalny, tworząc przeciwwagę w stosunku do innych obszarów geograficznych. Wzrost znaczenia czynników lokalizacyjnych sprawia, iż państwa dążą do osiągnięcia korzyści poprzez realokację zasobów, w tym także związanych z rolnictwem, w obrębie kształtowanego ugrupowania. W wielu badaniach istotnym czynnikiem jest także występowanie wspólnej granicy między krajami, co także potwierdza znaczenie odległości w wymianie, ale także po części kształtowania polityki wsparcia. Wskazuje to, iż mimo występujących znaczących przekształceń w technikach dystrybucji towarów, nadal kluczową rolę odgrywają tradycyjne determinanty, związane z dostępnością produktów rolnych pomiędzy poszczególnymi rynkami i kosztami ich dystrybucji. Zwraca się także uwagę na role, jakie pełnią poszczególne państwa w ugrupowaniu. Saitone i Sexton określają to mianem nowego regionalizmu i wskazują, iż kluczowe znaczenie mają przede wszystkim duże kraje, które

---

na sytuację Meksyku, czy przypadek „starej” UE i nowych państw członkowskich, zwłaszcza z obszaru Europy Środkowo-Wschodniej.

¹⁰ M. Cheng, R. Mittelhammer, *Globalization and economic development impact of social capital and institutional building*, „The American Journal of Economics and Sociology” 2008, vol. 67, no. 5, s. 877–879.

¹¹ S. Jayasinghe, R. Sarker, *Effects of regional trade agreements on trade in agrifood products: Evidence from gravity modelling using disaggregated data*, „Review of Agricultural Economics” 2009, vol. 30, no. 1, s. 78.

wiążą wokół siebie wiele małych i średnich państw¹². Tak rozumiana integracja przyjmuje charakter asymetryczny, a jej efekty są powolne, zwłaszcza na początku procesu tworzenia ugrupowań integracyjnych. Ponadto konieczne jest uwzględnienie trwałości takiego porozumienia przy ocenie jego skutków na politykę wsparcia sektora rolnego.

Trudność oceny ugrupowań integracyjnych wynika także z ich mnogości i równoczesnego uczestnictwa krajów w kilku porozumieniach. Dlatego też wydaje się, iż konieczne staje się skupienie właśnie na związkach o charakterze regionalnym, czyli tych najbliższych. Trzeba wreszcie zwrócić uwagę na stopień integracji polityki rolnej¹³. Dezintegracja czy brak tak ścisłej współpracy w ramach ugrupowań integracyjnych jest często charakterystyczny dla państw będących eksporterami netto dochodów, które bazują na specyficznych zasobach lokalnych¹⁴. Dążą one do alokacji własnych nadwyżek na rynku zewnętrznym, utrudniając wzajemną współpracę. Państwa będące importerami netto chronią wysokimi retransferami krajowe zasoby związane z rolnictwem (np. Japonia czy Korea Południowa), a równocześnie dążą do dywersyfikacji dostaw i pozyskania części produkcji w obrębie ugrupowania dla zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego (zatem integracja stwarza nowe możliwości współpracy). Warto zatem zwrócić uwagę na pozycję netto w wymianie produktami rolno-spożywczymi. Niewątpliwie wykazuje to odmienności w stosowanych rozwiązaniach w polityce wsparcia, a równocześnie będzie nadawać określony kierunek przekształceń w tym obszarze¹⁵.

Przeprowadzona analiza wpływu regionalnych ugrupowań integracyjnych na wielkość wymiany produktami rolnymi, a także stosowane systemy wsparcia sektora rolnego, choć nie wykazała jednoznacznych wyników to jednak ujawniła liczne, często powtarzające się prawidłowości. W większości przypadków dla ugrupowań, które dłużej funkcjonowały na rynku (przynajmniej 10 lat), występowały korzyści z wymiany produktami dla członków ugrupowań (wzrost intensywności wymiany, w tym także produktami rolnymi), a także zbliżenie w zakresie stosowanych rozwiązań w strukturze wsparcia sektora rolnego. Wśród istotnych czynników wpływających na wymianę produktami rolnymi na podstawie cytowanej literatury można wskazać: wielkość dochodu narodowego, poziom rozwoju gospodarczego,

---

¹² T.L. Saitone, R.J. Sexton, *Alpaca lies? Speculative bubbles in agriculture: why they happen and how to recognize them*, „Review of Agricultural Economics” 2007, vol. 29, no. 2, s. 286–305.

¹³ Względnie wysoki można wskazać w krajach UE, gdzie od początku tej struktury mamy do czynienia z występowaniem Wspólnej Polityki Rolnej, natomiast w przypadku ASEAN obszar ten jest regulowany na bardzo ogólnych zasadach.

¹⁴ M.J. Hilcox, *Political integration and disintegration in the global economy: The effects of globalization on incentives to alter the structure of governance*, Department of Political Science, University of California, San Diego 2001.

¹⁵ Takie rozróżnienie wyraźnie widoczne jest np. w odniesieniu do bloku ekonomicznego CER, obejmującego państwa będące eksporterami produktów rolnych, a państwami ASEAN, które wykazują deficyt w handlu w tej grupie produktowej.

stopień i czas integracji, odległość między krajami i występowanie wspólnej granicy, a także wspólnego języka, bilans handlowy produktami rolnymi. Wskazuje także na konieczność pogłębienia dotychczasowych analiz ze względu na zróżnicowane efekty, poprzez ujęcie większej liczby czynników.

3. Retransfer nadwyżki ekonomicznej – ujęcie strukturalne

Utrzymując założenie, iż wraz z przepływem produktów rolnych w wymianie międzynarodowej mamy do czynienia z przepływem nadwyżki ekonomicznej wytworzonej w sektorze rolnym, także retransferów korygujących od konsumentów i podatników do sektora rolnego, cały proces możemy przedstawić za pomocą wartości dodanej tego sektora. Wartość dodaną wytworzoną w rolnictwie (VA_R) charakteryzujemy w postaci podziału na produkty podlegające wymianie (oznaczone indeksem H) i niepodlegające wymianie (oznaczone indeksem K¹⁶), ponadto stosujemy współczynnik struktury β , wówczas całość relacji można przedstawić następująco¹⁷:

$$VA_R = \beta VA_{RH} + (1 - \beta) VA_{RK} \quad (1)$$

Część wartości dodanej stanowią retransfery uzyskiwane w wyniku prowadzonej polityki wsparcia sektora rolnego (NVA_R). Wartość retransferów kierowanych od konsumentów można przyjąć, zgodnie z metodologią stosowaną przez OECD, jako różnicę pomiędzy ceną krajową (P_K) a zewnętrzną ceną odniesienia (P_Z), rozumianą jako cenę, po której możliwe byłoby dokonanie importu danego towaru¹⁸. Trzeba także wskazać, iż pozycja poszczególnych rynków rolnych nie jest jednokowa, dlatego zachodzi konieczność oddzielnego wyznaczenia relacji dla każdego z rynków rolnych (n)¹⁹:

$$NVA_R = \sum_{i=0}^n \beta (P_{Ki} - P_{Zi}) \times Q_i + (1 - \beta) (P_{Ki} - P_{Zi}) \times Q_i \quad (2)$$

Powstaje konieczność rozróżnienia relacji cenowych w poszczególnych krajach wewnątrz ugrupowania, a także pomiędzy wielkościami globalnymi a średnią w danym ugrupowaniu. Wówczas wielkość nadwyżki retransferowanej do sektora rolnego jest wynikiem dysproporcji cenowych istniejących wewnątrz ugrupowania, jak również pomiędzy ugrupowaniem a rynkiem światowym. W konsekwencji

¹⁶ Przy czym, w tym ujęciu, wynika to nie tylko ze specyfiki produktu, ale także stosowanych ograniczeń w dostępie do rynku i wskazanych kosztów transakcyjnych wpływających na to, iż wymiana produktu nie zostanie uruchomiona.

¹⁷ A.O. Krueger, M. Schiff, A. Valdes, *Agricultural incentives in developing countries: Measuring the effect of sectoral and economy-wide policies*, „World Bank Economic Review” 1988, no. 2.

¹⁸ L. Portugal, *Methodology for measurement of support and use in policy evaluation*, OECD, Paris 2000.

¹⁹ Jeżeli odniesiemy to np. do UE, to wyraźne odmienności w poziomie wsparcia są widoczne np. pomiędzy rynkami: cukru, wołowiny czy zbóż.

wprowadzamy dwie relacje odniesienia: cena dla całego ugrupowania ważona strukturą produkcji (P_{ZUi}) oraz cena zewnętrzna ważona, ujmująca koszty importu do danego ugrupowania (P_{ZSi}). Pierwsza zmiana wartości dodanej rolnictwa jest zatem efektem przekształceń zachodzących wewnątrz ugrupowania na skutek integracji wówczas czynnikami (NVA_{RU}). Otrzymujemy zatem dwa ujęcia, z których pierwsze określa relacje zachodzące wewnątrz ugrupowania, a drugie ujmuje zmiany zachodzące w poszczególnych krajach. W sytuacji zrównania warunków funkcjonowania poszczególnych krajów należy oczekiwać zrównania wielkości ceny krajowej i ceny obowiązującej wewnątrz danego ugrupowania.

Powstająca dysproporcja w poziomie cen ($P_{ZUi} - P_{ZSi}$) traktowana jest w formie dochodu, za pośrednictwem rynku, od konsumentów do producentów, którzy płacą wyższe ceny wynikające z prowadzonej polityki wsparcia sektora rolnego. Z punktu widzenia równowagi rynkowej oznacza to wykreowanie nadwyżki podaży na popytem krajowym ($Q_S - Q_D > 0$). Jeżeli dodatkowo część popytu krajowego jest pokrywana importem²⁰ ($Q_S - Q_D < 0$), to należy odjąć tę część podaży i koszty związane z opłatą na rzecz importerów (T_{RIPC}), które nie stanowią dochodów krajowych producentów:

$$T_{RIPC} = (Q_D - Q_S) \cdot (P_{ZUi} - P_{ZSi}) \quad (3)$$

Wyrażenie $((P_{ZUi} - P_{ZSi}) \cdot Q + T_{RIPC})$ przedstawia transfery od konsumentów do producentów (T_{RCQ}) w ujęciu krajowym. Wielkość tę można wyznaczyć zarówno w ujęciu krajowym jak i regionalnym (ugrupowań integracyjnych). Jeżeli powstała nadwyżka ($Q_S - Q_D > 0$) jest eksportowana, wówczas wielkość retransferów od konsumentów należy skorygować o wartość eksportu, który jest realizowany po cenie światowej i stanowi retransfer od podatników do producentów, gdyż system subwencjonowania pozwala obniżyć wielkość cen do poziomu światowego umożliwiającego dokonanie eksportu (T_{REPC}). Równocześnie ta część sprzedawanej produkcji nie stanowi kosztu dla krajowych konsumentów. Pamiętając o tych korektach możemy przejść do uwzględnienia pozostałych relacji wyróżnionych na podstawie analizy literatury przedmiotu.

Zmiany zachodzące w ugrupowaniu integracyjnym możemy zatem wyrazić jako relacje pomiędzy wartością dodaną w rolnictwie a czynnikami obejmującymi zmiany relacji cenowych $\Delta P = (P_{KUi} - P_{ZUi})$. Powoduje to konieczność wprowadzenia korekty uwzględniającej koszty przepływu produktów między poszczególnymi krajami (p): koszty transportu, ubezpieczeń i bliskości tych krajów, które mogą zostać oszacowane za pośrednictwem standaryzowanej odległości między krajami (d) oraz wynikających z istniejącej wspólnej granicy (g). Ponadto niezbędne jest uwzględnienie bezpośrednich retransferów do sektora rolnego (T_{RB}), obejmujących

²⁰ Taka sytuacja sprawia, że rynek staje się atrakcyjny dla importerów, jednak barierę stanowi mechanizm ochrony operujący narzędziami celnymi, parataryfowymi i pozataryfowymi.

mujących dopłaty do produkcji i zasobów związanych z rolnictwem²¹, a także retransfery pośrednie w otoczenie sektora rolnego (T_{RS}). Ujęcie wielkości poszczególnych państw zostało przedstawione za pośrednictwem wielkości konsumpcji (Q_i), wskazującej także na znaczenie danego rynku dla danego państwa. Wówczas równanie przyjmuje następującą postać dla relacji w samym ugrupowaniu:

$$NVA_R = \sum_{i=0}^n \beta (P_{KUi} - p - P_{ZUi}) \times Q_i + (1 - \beta) (P_{Ki} - p - P_{Zi}) \times Q_i + T_{RB} + T_{RS} - T_{RIPC} \quad (4)$$

Można oczywiście rozważyć cały problem od drugiej strony, poszukując odpowiedzi na pytanie: dlaczego mamy do czynienia z określonym poziomem retransferów do sektora rolnego? Próbując wyjaśnić tę wielkość niezbędne staje się odwołanie do wskazanych dysproporcji pomiędzy poszczególnymi krajami a także ugrupowaniami. Pozwoli to równocześnie wyjaśnić wielkość przepływu produktów rolnych, który jest korygowany za pośrednictwem polityki wsparcia. Jednym z kluczowych czynników jest poziom rozwoju gospodarczego i stopień zaspokojenia aspiracji społecznych w wyniku procesu integracji gospodarczej. Trzeba jednak zauważyć, iż przyjęty mechanizm oddziaływania nie jest bezpośrednio efektem poziomu rozwoju pojedynczego państwa, ale stanowi pewną wypadkową państw wchodzących w skład danego ugrupowania. Dlatego korzystniejsze wydaje się przyjęcie średniej ważonej wartością łącznego PKB, dla wyznaczenia PKB *per capita* dla całego ugrupowania ($\bar{R}$). Ponadto ważnym rozróżnieniem staje się ważony bilans wymiany handlowej (BH), a także długość uczestnictwa w ugrupowaniu integracyjnym poszczególnych państw (t). W konsekwencji wielkość retransferu nadwyżki ekonomicznej w obrębie ugrupowania integracyjnego można przedstawić jako funkcję wskazanych czynników:

$$NVA_R = f(\bar{R}, BH, t, d) \quad (5)$$

Przedstawione założenia zostały ujęte jedynie w odniesieniu do wewnętrznej sytuacji ugrupowania integracyjnego i wymaga poszerzenia o relacje zachodzące pomiędzy ugrupowaniem integracyjnym i pozostałymi krajami, dla wyróżnienia struktury podziału pomiędzy równymi grupami retransferów, wskazanymi w powyższych równaniach.

4. Podsumowanie

Przedstawione analizy różnych ujęć wpływu regionalnych porozumień integracyjnych wskazują na niejednoznaczne wyniki, co oznacza konieczność pogłębienia

²¹ W przypadku tych drugich zachodzi konieczność ich sztucznego rozdzielania ze względu na strukturę produkcji rolnictwa.

badan. Złożoność zachodzących procesów w wyniku integracji wymaga ujęcia licznej grupy czynników, gdyż wiele dotychczasowych rozwiązań nie daje zadowalających efektów. Rozważając wskazane zjawiska, interesującym wydaje się fakt, iż mimo zachodzących procesów globalizacji, nadal duże znaczenie mają tradycyjne czynniki związane z kosztami przemieszczania się produktów, które ulegają deformacji na skutek stosowanych wyrafinowanych mechanizmów ingerencji w sektor rolny. Szczególnie istotne wydaje się podejście do oceny zmian zachodzących w wielkości retransferów do rolnictwa z perspektywy ugrupowań integracyjnych. Wiele rozwiązań bowiem jest właśnie determinowanych bądź obecnością w samym ugrupowaniu, bądź też przygotowaniem do akcesji. Dokonując oceny istniejących ugrupowań integracyjnych należy zwrócić uwagę na występowanie znaczących różnic pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami, które muszą zostać uwzględnione przy konstrukcji modelu opisującego przepływ nadwyżki między poszczególnymi krajami.

Literatura

1. Alesina A., Angeloni I., Etro F., *International unions*, „The American Economic Review” 2005, vol. 95, no. 3.
2. Cheng I.H., Tsai Y.Y., *Estimating the staged effects of regional economic integration on trade volumes*, „Applied Economics” 2008, vol. 40.
3. Cheng M., Mittelhammer R., *Globalization and economic development impact of social capital and institutional building*, „The American Journal of Economics and Sociology” 2008, vol. 67, no. 5.
4. Czyżewski A., Matuszczak-Henisz A., *Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.
5. Frankel J.A., *Regional trading blocs in the world economic system*, Institute for International Economics, Washington 1997.
6. Gardner B.L., *The economics of agricultural policies*, McGraw-Hill, New York 1996.
7. Grant J.H., Lambert D.M., *Do regional trade agreements increase members' agricultural trade?*, „American Journal of Agricultural Economic” 2008, vol. 90, no. 3.
8. Hassan M.K., *Is SAARC available economic bloc? Evidence from gravity model*, „Journal of Asian Economic” 2001, vol. 12, no. 2.
9. Hilcox M.J., *Political integration and disintegration in the global economy: The effects of globalization on incentives to alter the structure of governance*, Department of Political Science, University of California, San Diego 2001.
10. Jayasinghe S., Sarker R., *Effects of regional trade agreements on trade in agrifood products: Evidence from gravity modelling using disaggregated data*, „Review of Agricultural Economics” 2009, vol. 30, no. 1.
11. Koo W.W., Kennedy P.L., Skripnitchenko A., *Regional preferential trade agreements: Trade creation and diversion effects*, „Review of Agricultural Economics” 2008, vol. 28, no. 3.
12. Krueger A.O., Schiff M., Valdes A., *Agricultural incentives in developing countries: Measuring the effect of sectoral and economy-wide policies*, „World Bank Economic Review” 1988, no. 2.
13. Krueger A.O., *Trade creation and trade diversion under NAFTA*, National Bureau of Economic Research Working Paper, 1999, no. 7429.

14. Kułyk P., *Dysproporcje w systemie wsparcia rolnictwa państw UE i ich uwarunkowania*, w: *Zrównoważony rozwój lokalny, unijne instrumenty wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2007–2013*, t. 1, red. A. Mickiewicz, P. Mickiewicz, Wydawnictwo Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej, Akademia Rolnicza, Szczecin 2008.
15. Midelfart-Knarvik K.H., Overman, H.G., *Delocation and European integration: Is structural spending justified?*, „Economic Policy” 2002, vol. 35.
16. Portugal L., *Methodology for measurement of support and use in policy evaluation*, OECD, Paris 2000.
17. Puga D., *European regional policy in the light of recent location theories*, „Journal of Economic Geography” 2002, vol. 2.
18. Saitone T.L., Sexton R.J., *Alpaca lies? Speculative bubbles in agriculture: Why they happen and how to recognize them?*, „Review of Agricultural Economics” 2007, vol. 29, no. 2.
19. Soloaga I., Winters A.L., *How has regionalism in the 1990s affected trade?*, World Bank Policy Research Working Paper, no. 2156, Washington 1999.

THE RETRANSFER OF ECONOMIC SURPLUS IN THE AGRICULTURE SUPPORT POLICY CONDITIONED BY THE REGIONAL INTEGRATION

Summary: This paper presents the consideration of mutual relations in agricultural support policy. It identifies factors influencing transformations in the agriculture support policy conditioned by the regional integration. The analysis concerns different approaches of the influence of regional integration agreements. The examinations of the agricultural price relations point out that we need to use different price levels conditioned by the regional integration. The paper introduces the construction assumptions of the model taking into account indicated determinants.